

УДК 1:[504:001.18]

Н. Б. Годзь, кандидат філософських наук, доцент

МЕТА ФІЛОСОФІЇ В АНАЛІЗІ МАЙБУТНЬОГО (ЩЕ РАЗ ПРО ЕКОЛОГІЮ ТА ПРИРОДУ З ТОЧКИ ЗОРУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ)

Проаналізовано потребу введення поняття та предмета «екологічна футурологія». Досліджено взаємозв'язок і взаємовплив філософії та екології, філософії та футурології, спектр головних концепцій з цієї тематики. Розглянуто футурологію й екологічне знання як знання про одночасну зміну та прагнення суспільства зберегти «обличчя природи».

Ключові слова: екологія, футурологія, екологічна футурологія, філософія науки, техносфера, природні співтовариства, концепція «Небезпечного знання».

Актуальність проблеми. Досить часто сучасна реалізація попередніх ідей людства приголомшує своєю власною несподіваною «транскрипцією» сенсу та практичного втілення або виникненням паралельно неочікуваних пост-ефектів. Багато хто із сучасних науковців з цього приводу підіймають питання про кризу раціоналізму, оскільки ХХ ст. створило умови для появи питання про дійснісну можливість виключно розумово проаналізувати абсолютно усі можливості істин соціального та природного буття. На часі відбувається виведення у площину аналізу й обговорення тих галузей та систем, за якими досі не визнавалася їх значущість. Перед філософією виникли запитання (подані, до речі, суспільною ситуацією через науку, технології та суспільні явища, породжені ними), на які вона мусить заново розробити та обґрунтувати відповіді. Філософія, як завжди, продовжує працювати у світоглядній, пізнавальній, методологічній, логічній, ціннісній, практичній, інтегративній та культуротрансляційній функціях. Але нові лінії та системи технологій, виробництва та відповідно нові сфери відносин між людиною та природою, технікою та природою, людиною та технікою вийшли на такий рівень, що, на превеликий жаль, вже потрібно буде ставити на перший рівень Технологію замість Особи – дуже небезпечний синдром світорозуміння, до речі. Отже, на нашу думку, у першу чергу слід обговорювати світоглядну, аксіологічну та евристичну функції і можливості філософії у цьому сенсі, бо саме на перетині дії цих функцій маємо змогу переходити до пізнання у його глобальному розумінні, особливо такого суперечного питання, як взагалі можливість пізнання майбутнього. З цього приводу стає по-новому зрозумілим поняття «небезпечного знання», за допомогою якого розглядають та моделюють сценарії розвитку майбутнього спільноти в разі його практичної реалізації. З цього приводу виникло й виникатиме дуже багато екологічних і футурологічних проєктів на

рівні моделювання та практичної реалізації пошуку майбутньої стратегії діяльності як суспільства, так і природного співтовариства, довкілля. Концепції, подібні до запропонованої та обговорюваної концепції «сталого розвитку», слугують тому прикладом. Саме футурологія, на наш погляд, вписується у програму дослідження можливих етапів у майбутньому та найближчому майбутньому. Таким чином, евристична функція філософії, пов'язана з проникненням інтелектуальної інтуїції у царину невідомого, дозволяє науковому пізнанню осягати та прогнозувати дії на майбутнє. Але на цьому шляху завжди присутня низка проблем, закладених самою природою нашого пізнання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Оскільки напрямок нашого життя пов'язано не тільки з виробництвом, а й з природним середовищем нашого існування та процесами, які відбуваються у ньому, на сьогодні вважаємо за можливе визначити окремо два важливих компоненти інтересів наукового пізнання – екологічний та футурологічний. Вони виявляються певним чином відмінно у різних сферах. Футурологія, наприклад, не може бути цілком досліджена з точки зору лише одного напрямку, це симбіоз таких напрямків, як еволюціонування національно-державного суверенітету (так вважає, наприклад, Е. Хількевич), дослідження соціального руху (П. Лисаневич) та соціально-прогностичного (А. Молев), ідеологічного (О. Волкогорова), соціально-теоретичного (Л. Кулачкова), соціально-філософського (Б. Дондокова). Наразі у межах екологічних досліджень постають цікавими праці Н. Піскулової, Т. Авдєєвої, С. Бобилева, І. Гриневича, дослідження еволюції техносфери Н. Попкової, тенденцій глобалізації Е. Дергачової, сучасного розуміння феномена людини С. Хайтуна. Незважаючи на такий широкий спектр дослідницьких інтересів, ми можемо окреслити дослідницьке поле, яке досі залишалося поза межами наукової уваги, а саме проблемне поле, яке ми вважаємо за потрібне означити як «екологічна футурологія», бо майбутнє пов'язано виключно з можливістю як існування природного довкілля, так й існування саме у ньому Людини. З нашої точки зору, всі технопроекти та моделювання штучного середовища саме у глобальному баченні досі відповідають лише нашому фантазуванню та «техномоделюванню», яке не враховує усього спектра сутності, саме філософської – Людства та Живої Природи (вже не кажучи про цикли на рівні геологічних та біосфери). Це настільки глобальні проекти, до розуміння потреби або невідповідності яких ми не доросли ні технологічно, ні духовно та ментально. Сьогоднішня думка – лише фантазування (без якого людина не буде людиною), але проєктивне та нерентабельне, це лише продовження самоозначення особи (згадаємо з цього приводу відповідні праці Й. Хейзинги, Г. Арентг). Якщо рухатися за попередніми ідеями відносно оптимістичних технопроектів, то ми не майбутнє людства розвинемо, а маємо ризик створити мегаштучний інтелект з його «нащадками» у вигляді «не – людей».

Формування цілей. У першу чергу необхідно продовжувати розробляти максимально відповідне поняття екології та футурології, за допомогою яких ми вийдемо на «екологічну футурологію». Екологія – це сучасна мегадисципліна, яка має низку функцій, за допомогою яких досліджується природне, технічне та соціальне середовище. Ми наголошуємо на необхідності задатися запитанням: а чи не є сьогоднішні глобальні проблеми та «першочергові інтереси» спільноти такими насправді? Чи збігаються інтереси «нереалізованого майбутнього», потенційного майбутнього природо-соціо-техносфери з нашим власним, народженим нашим еволюціонуванням відповідно виробництва та технологій зацікавленням «тільки зараз і тепер» та міркуванням у стилі «після нас хоч потоп»? Наполягаємо, що всі існуючі зараз та й до цього моделі взаємовідносин людини з оточуючим середовищем і природою, усі моделі їх пояснення, будь то релігійна, чи наукова, мають у своєму здобутку як позитив, так і негатив. Ми лише знаходимося у пошуку більш відповідної та актуальної моделі поведінки у відносинах між собою та природою як сьогодні, так й у майбутньому (далекому і близькому). Отже, метою філософії є відповідний, безперервний пошук розв'язання духовної та технологічної кризи, кризи екологічної, в якій містяться вже не тільки природні взаємовідносини геологічного, біологічного та антропологічного середовищ, а й соціально, технологічно та політично породжені екологічні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Екологія з моменту свого виокремлення з біології та переходу спочатку у самостійний напрямок, а надалі до створення широкого дослідницького поля не втратила певних стрижневих цілісних ознак. З 80–90 років ХХ ст. у ній вже стали використовуватися фізика, хімія, математика, соціологія, медицина. Ю. Ісаєва наводить дуже цікаве посилання: «Ф. Чемберс, один з багатьох прибічників мистецькознавчого підходу до культури у праці „Цикли смаку” розглядає дві епохи у розвитку людства – перша споріднена з безпосередньою живою творчістю, а друга з її досягненням, науково-філософською рефлексією, коли виникають такі реалії, як накопичення та колекціонування, культ геніальності і художньої особистості та відповідно проблема диференціювання достотного від підроблення» [3, с. 156]. Посилаючись на означене джерело, вона пише, що «зараз велика частка уваги приділяється креативному процесу та творчим здібностям, а в першу, дорефлексійну епоху більшою мірою звертали увагу на конкретні результати його втілення – індивідуальність митця викликала меншу зацікавленість, ніж його твір. У добу Просвітництва починає формуватися культ творчої особистості, коли автор твору викликає не меншу зацікавленість, ніж його твір» [3, с. 157]. До природи ми споглядаємо схоже ставлення (пригадаємо хоча б той період, коли створювалися природничі музеї та колекції). Слід урахувати, що основні чинники розвитку сучасної цивілізації з метою їх подальшого аналізу

краще розподіляти за їх спрямованістю на зовнішні та внутрішні. С. Аблесв запропонував відносити до зовнішніх природні чинники, а до внутрішніх – соціальні. Сучасна цивілізація загалом розвивається за допомогою таких соціальних чинників, як наука, техніка та технології, культура, інтеграція та соціальний діалог. Природні, на думку цього автора – це дія космосу, геофізичні зміни на планеті та екологічна криза [1, с. 180]. Коли ми наголошуємо на тому, що саме за допомогою філософської рефлексії можемо досягнути сучасну кризу та шляхи, які її підготували, а також намагаємося поглянути у майбутнє, то наразі посилаємось на думку О. Нікіфорова, який відмічає, що «філософія є раціональним системним світоглядом» [8, с. 27], але при цьому «світогляд – це не просто певна картина світу, суспільства, в котру як одну з деталей включено самого суб'єкта. Світогляд включає в себе також певне ставлення до світу та суспільства, їх оцінку...» [8, с. 29]. Аналізуючи праці Лема, братів Стругацьких, він слушно зазначає, що в їх творах ще можна побачити безжалісне ставлення до природи навіть у «майбутньому», таким чином визначаючи проблему розвитку футурологічних уявлень – до майбутнього ми прикріплюємо ментальні та інші уявлення саме сьогодення, та навіть минулого у деяких випадках [8, с. 29]. Тут відбувається велика загадка як Природи, матерії у цілому, так і нашої свідомості – яким же чином наша свідомість усе ж таки проривається до уявлення про те, що може бути у майбутньому? Філософія як наука використовує мову, тут є і позитив, і головна складність – кожна національна мова є віддзеркаленням картини світу. О. Нікіфоров, наприклад, зазначає, що, засвоюючи власну рідну мову, ми за її допомогою надалі формуємо свій світогляд, і що «Пол Фейерабенд ... посилаючись на лінгвістів Є. Сепіра та Б.-Л. Уорфа, порівнював здоровий глузд, сплавлений з мовою, з науковою теорією. Дійсно, структура нашої мови та значення її слів задають певну структуру світу» [8, с. 31]. Отже, й екологічний світогляд може формуватися через нашу свідомість і мову, таким чином, проговорюючи у мовних дискурсах питання Природи, природного. Розглядаючи на рівні суспільства функції і мету екології та екологічної футурології, ми паралельно через національні мови створюємо нові сенси та зміст, розуміння ситуації. Природа і час також пов'язані між собою. Час є фундаментальним поняттям мислення, він віддзеркалює саме змінність світу, процесуальний характер його існування, а отже, й існування та зміни у Природі і довкіллі. Ми вважаємо, що, на його розуміння, на транскрипцію також певним чином впливає саме національна специфічність мови. В такий спосіб ми намагаємося зрозуміти дійсне розуміння Майбутнього, Теперішнього та Минулого у свідомості індивідів. Мета філософії – пошук істини. В. Бімель, аналізуючи роботи свого вчителя, пише, що «буття – в – світі за Хайдеггером промовляється про те, що само-відверта рішучість тут – буття відповідає цілком поділеній

структурі турботі – опіки, миті начерку – проекту (часу майбутнього) – тут – буття на – кидається – проектується на власні можливості тим, що відкриває собі свій світ, момент закинутості – тут – буття знаходиться кожний раз у вже / узгодженому / означеному світі, передумовою чого є очасування минулого» [2, с. 120]. Розглядаючи питання майбутнього та футурології як науки про майбутнє, ми можемо посилатися на працю Хайдеггера «Буття та час», у якій, на думку В. Бімеля, питання про істину вперше отримує відкрите обговорення [2, с. 122].

Ми дотримуємося старої концепції, відповідно до якої властивість людського пізнання має не просто історичний, а й історико-еволюційний характер, біологічно означений принцип розвитку матерії, але не можемо прийняти цілком старе твердження, що «кінцева мета пізнання постає в задоволенні необхідних суспільно-практичних потреб» [4, с. 292]. Розглядаючи питання екології у контексті глобалізації, за предметом бачать у першу чергу виключно взаємозв'язок екологічних проблем та економіки, вплив екології на міжнародну конкурентоспроможність [9, с. 26–65], при цьому, щоправда, розмежовуючи поняття міжнародного екологічного регулювання, але усе у тому самому руслі економічно-правового розгляду [9, с. 115–168]. Власне, погоджуючись із важливістю цієї лінії досліджень, нам видаються складно відтворюваними завдання виключно планово-адміністративного керівництва екологією, тут скоріше виникає потреба у конкретиці герменевтичного тлумачення та пояснення розуміння терміна [9, с. 179–198], бо досить цікаво з цього приводу звучить положення, що «найшвидша реалізація таких можливостей змогла б підтримувати прийняття повноцінної національної екологічної стратегії, яка дала б можливість посилити й національні конкурентні переваги...» [9, с. 202]. Нічого додати, крім того, що у необхідності загальної стратегії виживання немає «окремостей», власних інтересів, гинуть усі разом. От як розвинути відповідну суспільну думку та на практиці реалізувати її на планетарному рівні – ось де проблема, бо на сьогодні, на жаль, екологія поступається перед економічними та політичними інтересами, планами та мотивами дій. Мабуть, у даному контексті, крім усього іншого, слід проаналізувати міркування, запропоновані у статті В. Чешка, коли він розглядав філософські та соціальні аспекти феномена «Небезпечного знання» та посилався на працю В. Р. Поттера «Біоетика – міст у майбутнє» (1971) [11, с. 60–65], а також аналізував роботу А. Седова та зробив таке зауваження: «З точки зору аналізу ментальностей це означає присутність у менталітеті наукової спільноти структур, поєднуючи елементи різного походження...» [11, с. 61]. Також В. Чешко звертає увагу на те, що семантичний аналіз терміна «небезпечне знання» виявляє його гетерогенність [11, с. 62]. Створюючи проекти і плани у системі теоретичного та практичного застосування екологічного знання і намагаючись «посилити національні конкурентні переваги» [9, с. 202], чи не повторюємо

ми ті помилки, які провокуються суспільною свідомістю, що досить часто працює у стереотипних межах «Небезпечного знання»?

Висновки. Першочерговим завданням екологічної футурології, на наш погляд, є якісно інший аналіз дії суспільства на рівні його структури (як у плані проєкції, сьогоденного аналізу, так й ретроспекції). Філософський метод осягнення дійсності мусить допомогти сформулювати відповідні дієві та функціональні фундаментальні закономірності як розвитку природних суспільств та популяцій, так і закономірності розгортання соціальних програм в умовах глобальної кризи. На наш погляд, екофутурологія створить умови, які забезпечать нею як мегадисципліною функціонування системи соціокультурних та соціоекономічних зв'язків. Екологічний світогляд, до якого усі закликають, має бути ще неодноразово дослідженим і, так би мовити, прописаним в окреможостях, відтвореним на усіх рівнях суспільства та суспільної, наукової діяльності. Для існування взагалі важливим є існування певних параметрів і меж, тому відповідний дійсному стану речей екологічний світогляд містить системокеруючі категорії та скеровує певним чином як людські, так і технологічні, фінансові потоки. Цим стратегіям відповідно потрібні чіткість та ясність. Ми підкреслюємо важливість принципу сумісництва творчого і відповідального підходів до бачення майбутнього. С. Кьеркегор писав: «Чому б не навчилось одне покоління від іншого, істинно людському жодне не може навчитися від іншого. В цьому плані кожне покоління починає спочатку, у нього немає ніякої іншої мети, відмінної від попереднього покоління, і воно не може йти далі, якщо попереднє покоління не відійшло від цієї мети і не обмануло само себе...» [11, с. 100]. На наш погляд, є у нашому пізнанні природи, наразі й у філософсько-екологічному аспекті те, що кожному поколінню все ж таки потрібно приймати та досягати безпосередньо на самому собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аблеев С. Р. Философия в схемах и таблицах : учеб. пособие для вузов / С. Р. Аблеев. – М. : Высш. шк., 2004. – 207 с.
2. Бимель В. Мартин Хайдеггер сам свидетельствующий о себе и о своей жизни (с приложением фотодокументов и иллюстраций) / В. Бимель ; пер. с нем. А. Верников. – Челябинск : Урал ЛТД, 1998 – 286 с.
3. Исаева Ю. А. Симулятивные практики как специфический механизм культуры / Ю. А. Исаева // Философия и общество. – 2011. – № 3. – С. 156–157, 207 с.
4. Константинов Ф. В. Основы марксистской философии / Ф. В. Константинов, В. Ф. Берестнев и др. – М. : Госполитиздат, – 1959. – 672 с.
5. Кулачикова Л. Н. Теория и методология исследований представлений о социальном будущем : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Л. Н. Кулачикова. – Якутск, 2000. – 19 с.

6. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор ; пер. с дат. Н. Исаевой, С. Исаева. – М. : ТЕРРА – Книж. клуб; Республика, 1998. – 384 с.
7. Молев А. И. Социокультурные прогнозы развития западной цивилизации середины XX – начала XXI вв. : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / А. И. Молев. – М. : Моск. гос. ун-т культуры и искусств, 2007. – 32 с.
8. Никифоров А. Л. Природа философии: Основы философии / А. Л. Никифоров. – М. : Идея – Пресс, 2001. – 168 с.
9. Пискулова Н. А. Экология и глобализация : монография / Н. А. Пискулова. – М. : МГИМО – университет, 2010. – 210 с.
10. Хилькевич Е. В. Эволюция национально-государственного суверенитета в трактовке современной футурологии и прогностики : автореферат дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Е. В. Хилькевич. – М. : Ин-т мировой экономики междунар. отношений РАН Москва, 2003. – 19 с.
11. Чешко В. Ф. Генетика, генные технологии, генезис доктрины «Опасного знания» / В. Ф. Чешко // Вестн. нац. техн. ун-та «ХПИ» – 2003. – № 2. – С. 60–65.

ЗАДАЧИ ФИЛОСОФИИ В АНАЛИЗЕ БУДУЩЕГО (ЕЩЕ РАЗ ПРО ЭКОЛОГИЮ И ПРИРОДУ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ФУТУРОЛОГИИ)

Годзь Н. Б.

Цель статьи – детальный анализ необходимости введения понятия и предмета «Экологическая футурология». Исследованы взаимосвязь и взаимовлияние философии и экологии, философии и футурологии. Рассмотрен спектр главных концепций по предложенной тематике.

Ключевые слова: *экология, футурология, экологическая футурология, философия науки, техносфера, природные сообщества, концепция «Опасного знания».*

THE TASKS OF PHILOSOPHY IN ANALYZING THE FUTURE (ONCE MORE ABOUT ECOLOGY FROM THE POINT OF VIEW OF ECOLOGICAL FUTUROLOGY)

Godz N. B.

The aim of this article is to thoroughly analyze the necessity to introduce the notion and subject of Ecological Futurology. The author considers interrelation and interaction of philosophy and futurology. A range of major concepts in this domain is considered. In this article the author continues to examine futurology and ecology.

Key words: *ecology, futurology, ecological futurology, the philosophy of science, technosphere, natural community, «Dangerous Knowledge» concept.*

